

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Щастя-здоров'я у Новому році!

*Ми – діти українського народу.
Надія Юрченко, вчитель
Малокопанівської ЗОШ І–ІІІ ст.
Голопристанського р-ну Херсонської обл.*

*Моє натхнення, мій успіх ...
Тетяна Левко, вчителька
Орелецької ЗОШ І–ІІ ст.
Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.*

«ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

щомісячний науково-методичний журнал

№ 01 (559) СІЧЕНЬ 2016

Засновники –
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ,
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видавець –
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

Видається з липня 1969 року
Київ

Журнал включено до переліку наукових
видань ВАКУ України, в яких можуть
публікуватись основні результати
дисертаційних робіт

Головний редактор

Алла ЛУК'ЯНЕЦЬ, кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник народної освіти України

Редакційна рада:

Іван БЕХ, Надія БІБІК, Микола ВАШУЛЕНКО,
Олександра САВЧЕНКО.

Редакційна колегія:

Галина ДРЕВАЛЬ, Валентина ЗАТОРЖИНСЬКА,
Олександр КИРИЧУК, Людмила КОВАЛЬ,
Ярослава КОДЛЮК, Юлія КОЛЕСНИКОВА
(завідувач відділу), Тетяна КОХНО,
Людмила ЛІЩИНСЬКА,
Людмила ЛОПУШАНСЬКА (відповідальний
секретар), Алевтина ЛОТОЦЬКА,
Світлана МАРТИНЕНКО, Віра МЕЛЕШКО,
Олександр МИТНИК, Антоніна МОВЧУН,
Ізоolda НІЗЕЛЬСЬКА, Тамара ПИРОЖЕНКО,
Тамара ПОНІМАНСЬКА, Катерина ПОНОМАРЬОВА,
Катерина ПРИЩЕПА, Тетяна ПУШКАРЬОВА,
Світлана СТРИЛЕЦЬ, Володимир ТИМЕНКО,
Ольга ХОРОШКОВСЬКА, Людмила ХОРУЖА,
Михайло ЧЕМБЕРЖІ, Тетяна ЯРЕМЧУК
(завідувач відділу).

Дизайн обкладинки

Володимир ЩЕРБАЧЕВИЧ.

Зареєстровано Державним комітетом інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
серія КВ, №6506 від 09.09.2002 року.
Підписано до друку 28.12.2015. Формат 84x108/16.
Папір газетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,72.
Умовн. фарбовидб. 6,72. Обл.-вид. арк. 9,75.
Наклад 4284 прим. Зам. 0104601.

Адреса редакції: 04213, Київ,
вул. Прирічна, 25-А, к. 12,
тел./факс (044) 501-03-87
www.pochatkova-shkola.net
e-mail: pochatkova@bigmir.net

Видруковано у видавництві
«Преса України». 03148, Київ, вул. Героїв Космосу, 6
http://www.pressa.kiev.ua/. Якість друку повністю відпо-
відає наданому видавцем видавничому оригіналу.

© «Початкова школа», 2016

ЗМІСТ

Ростимо патріотів

Коляда О. «Чим зарадить матерям?..» 1

Теорія і практика виховання особистості

Галас А., Дарченко Л., Каратаєва М., Кулик О. Розвиток
інформаційно-освітнього середовища – умова підвищення
професійних компетентностей педагога 3

Методика навчання

Хома О. Методика роботи над словниковими словами
з погляду текстоцентричної технології навчання 6

Лобчук О. Напрями роботи з розвитку умінь мовленнєвої
діяльності у молодших школярів 9

Лісович О. Пора воскресіння (Виховний захід, присвячений
Богдану Лепкому)..... 14

Гаврилюк А. Прості задачі як засіб формування математичної
компетенції в початковій школі 17

Пермінова І., Дрозд Т. Урок математики в 1 класі 19

Набільська Л. Підсумковий урок до розділу з основ здоров'я
у 2 класі 22

Мудрик С. Творчий проект «Захисти природу»
(Урок з природознавства, 3 клас) 25

Міцкан Т. Навчально-виховний захід: «Боляче буває всім» 28

Могила О. Навчальний проект «Водойми рідного краю,
їх стан та охорона» 30

Чорна Н. «Уроки під небом» 34

Мартиненко О. Українські народні ігри в хореографічній
інтерпретації або Танцювально-ігрова мозаїка 39

Освіта вчителя

Калошин В. Щоб зауваження були конструктивними 45

Мартиненко С. Діагностування індивідуальних особливостей
педагога 49

Мовна скарбничка

Фалько Я. Історія та походження шкільної лексики 53

Здоров'я дітей – багатство нації

Шкільник С., Бешапашникова Т., Вернер О. Музичні
фізкультхвилинки 55

Нам пишуть

Стрілець С. Навчальний кабінет – творча лабораторія вчителя ...: 56

Савенков І. Конспект занять з лікувальної гімнастики
для учнів 2 та 3 класів 58

А я роблю так ...

Тітова М. Як повернути втрачену любов до книжок? 60

Конкурс «45 чарівних слів» 61

Передрук будь-якого матеріалу українською або іншими мовами
без письмової згоди редакції заборонено.

Світлана МАРТИНЕНКО,
завідувач кафедри початкової освіти
та методик гуманітарних дисциплін,
доктор педагогічних наук, професор
Київського університету імені Бориса Грінченка

Діагностування індивідуальних особливостей педагога

Який же дар дістали ті,
Що так дітей учити вміють?
Мені здається, в скарбі тім
Любві найбільш дісталось їм...

Іван Франко

Серед особистісних властивостей педагога, як засвідчують психолого-педагогічні дослідження, особливе значення має темперамент, адже від його типу залежить успіх професійної діяльності, ефективна організація педагогічної взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами. Практичний досвід переконує, що фахівці з різним типом темпераменту по-різному організують свою педагогічну діяльність.

Науковці твердять: меланхолічний темперамент у педагогічній роботі можливий, але небажаний. У людини-меланхоліка слабкі процеси збудження і гальмування, реакції не відповідають закону сили, а відповіддю на слабкий подразник може бути дуже сильна реакція. Меланхолік тяжко переживає зміну оточення, важко адаптується, він занадто вразливий, нерішучий, замкнений, а також потребує особливо чуйного ставлення до себе. Для нього небезпечно перенапруження розумової та емоційної діяльності, йому необхідний чітко продуманий режим, що передбачає поступовий перехід від одних умов життя, способів дії – до інших.

У поведінці меланхоліка простежується недооцінка власних можливостей, невпевненість, підвищена емоцій-

на збудливість, хвороблива чутливість до дрібниць, постійне відчуття тривожності. Вчителям-меланхолікам здається, що деякі учні лише думають про те, щоб нашкодити їм, насміхаються над ними. Порушення дисципліни (наприклад, розбив вікно м'ячем; штовхнув педагога на перерві й не вибачився тощо) вони часто розглядають як навмисну дію, не розуміючи, що це результат потреби дітей у русі, свідчення невихованості. Негативні вчинки учнів перешкоджають цим учителям бачити позитив у поведінці дітей.

Чекаючи на зустріч із вихованцями, меланхоліки переживають почуття страху, тривожності й приходять до них із негативною установкою, через призму якої сприймають і оцінюють дітей. В.О.Сухомлинський зазначав: "Якщо у вас викликає досаду й серцебиття кожна дитяча витівка, якщо вам здається: ось вони, діти, вже дійшли до краю, ось треба робити щось таке надзвичайне, вживати якихось "пожежних" заходів, сім раз зважте, чи бути вам педагогом" [5, с. 9]. У книзі "Сто порад учителю" він наводить також лист вчительки Лідії Н. із Тамбовської області, в поведінці якої проявляються риси меланхолійного темпераменту, нерозуміння світу дитинства, небажання працювати в школі [5].

Підвищена емоційна збудливість меланхоліків, їхня неадекватна реакція на подразники викликають швидке виснаження нервової системи, появу хворобливої реакції на дії, вчинки дітей, незадоволеність педагогічною професією.

Позитивними є активність, енергійність, пристрасність холерика; рухливість, жвавість, емоційність сангвініка; неквапливість, стриманість флегматика; м'якість, чуйність, тактовність, глибина і стійкість почуттів меланхоліка. Але за холеричного типу темпераменту часто проявляється нестриманість, різкість, афективність; сангвіністичного — мінливість, легковажність, поверховість; флегматик може бути занадто повільним, байдужим, млявим, а меланхолік — замкнутим, нерішучим, із підвищеною тривожністю, невисокою працездатністю, швидкою стомлюваністю, виснаженістю нервової системи, невисокою вимогливістю.

Прояв темпераменту, як відомо, пов'язаний з рисами характеру, тими системами зв'язків, які формуються під впливом умов життя та виховання. Залежно від зовнішніх впливів тимчасові нервові зв'язки, які утворюються, в одних випадках можуть маскувати тип нервової системи, а в інших — гальмувати або підсилювати, змінювати їх під впливом систематичних і довготривалих чинників [1]. Цим пояснюється те, що в педагогів зі змішаним типом темпераменту спостерігається протилежна поведінка за різних умов професійної діяльності. Якщо вчитель-холерик працює в школі, де панує взаємодопомога, справедливість, доброзичливі стосунки, — все це впливатиме на вияв його позитивних типологічних особливостей, нейтралізувати та гальмувати негативні. Та, навпаки, за несприятливого психологічного мікроклімату в колективі з кожним днем педагог буде ставати дратівливим і нестриманим. Це, безумовно, впливає на успішність і результативність навчально-виховного процесу, стосунки з учнями.

Ретельна підготовка до виконання кожного з видів діяльності, почуття обов'язку і відповідальності формуватимуться у вчителя-сангвініка, якщо адміністрація школи, колеги саме так ставляться до виконання своїх професій-

них обов'язків. Інакше, протестуючи проти цього, педагог байдуже виконуватиме свої обов'язки. З огляду на те, що в його діяльності багато рутинного (систематична перевірка зошитів, опитування учнів, контроль за тим, як вони дотримуються правил поведінки тощо), рівень ефективності навчально-виховної роботи знизиться, зникне почуття задоволеності від роботи.

Вчителям-меланхолікам, які працюють у сприятливому психологічному мікрокліматі, де панує чуйне ставлення адміністрації школи, колег, батьків, легше долати труднощі, в них менше виявляється почуття тривожності та невпевненості. Попередньо зазначене сприяє формуванню позитивних рис характеру (наприклад, впевненості, відповідальності), які певною мірою замаскують типологічні особливості нервової системи. Підкреслюючи, що прояв темпераменту залежить від конкретних умов професійної діяльності, водночас варто пам'ятати: типологічні показники нервової системи накладають свій відбиток на реакцію вчителя на зовнішні впливи, що позначається у результативності роботи [3].

Протилежно проявляються властивості одних і тих же темпераментів у навчальній та виховній роботі залежно від ставлення вчителів до дітей, і загалом педагогічної професії. Наприклад, учитель-холерик не дозволяє собі проявляти нестриманість, грубість, якщо він любить дітей та педагогічну професію.

Педагоги мають враховувати особливості свого темпераменту і характеру. Доцільно, виходячи зі свого темпераменту, його позитивних і негативних чинників, формувати індивідуальний стиль діяльності, що охоплює певну систему методів, прийомів і способів дій, які найбільше відповідають власним психологічним особливостям і є найефективнішим для досягнення мети педагогічної діяльності.

З огляду на зазначене, пропонуємо *тест А.Белова "Ваш тип темпераменту"*. Він охоплює паспорти темпераментів, де вміщено перелік рис, притаманних представникам кожного з чотирьох типів [6].

Інструкція

Значте в паспорті темпераменту знаком "+" риси, характерні для Вас. Варто відповідати, виходячи з того, як Ви поведетеся в повсякденному житті, а не в якихось екстремальних умовах. Не забувайте, що це Ваша самооцінка.

Паспорти темпераментів:

I. Ви:

- 1) непосидючі, метушливі;
- 2) нестримані, запальні;
- 3) нетерплячі;
- 4) у стосунках з людьми різкі та прямолінійні;
- 5) рішучі та ініціативні;
- 6) вперті;
- 7) влучні у суперечках;
- 8) працює ривками;
- 9) схильні до ризику;
- 10) незлопам'ятні;
- 11) маєте швидке, запальне, зі змішаними інтонаціями мовлення;
- 12) невірноважені та гарячкуваті;
- 13) агресивні;
- 14) нетерплячі до вад;
- 15) маєте виразну міміку;

- 16) здатні швидко діяти і щось вирішувати;
- 17) невтомно прагнете до нового;
- 18) маєте різкі та поривчасті рухи;
- 19) наполегливі в досягненні поставленої мети;
- 20) піддаєтеся різким змінам настрою.

II. Ви:

- 1) веселі та життєрадісні;
- 2) енергійні та ділові;
- 3) часто не доводите розпочату справу до кінця;
- 4) схильні переоцінювати себе;
- 5) здатні швидко схоплювати все нове;
- 6) нестійкі в інтересах та уподобаннях;
- 7) легко переживаєте поразки;
- 8) пристосовуєтесь до різних обставин без труднощів;
- 9) із задоволенням беретесь за будь-яку нову справу;
- 10) легко залишаєте справу, якщо вона перестала Вас цікавити;
- 11) швидко включаєтесь у нову роботу і так само швидко переключаєтесь з однієї справи на іншу;
- 12) для Вас обтяжливі одноманітність, буденна, клопітка робота;
- 13) товариські та чуйні, не відчуваєте самотності у стосунках з новими людьми;
- 14) витривалі та працездатні;
- 15) маєте голосне, швидке та чітке мовлення, яке супроводжується жвавими жестами і виразною мімікою;
- 16) зберігаєте витримку в несподіваній, складній ситуації;
- 17) завжди маєте бадьорий настрій;
- 18) швидко засинаєте і прокидаєтесь;
- 19) буваєте незібрані, виявляєте поспішність у рішеннях;
- 20) часто відволікаєтесь, схильні до поверховості.

III. Ви:

- 1) спокійні та помірковані;
- 2) послідовні, серйозні в справах;
- 3) обачливі та розважливі;
- 4) вмiєте чекати;
- 5) мовчазні та не любите зайвих розмов;
- 6) маєте спокійне, врівноважене мовлення із зупинками, без особливих емоцій, жестикуляції та міміки;
- 7) стримані та терплячі;
- 8) доводите розпочату справу до кінця;
- 9) не витрачаєте сили даремно;
- 10) чітко дотримуєтесь встановленого розпорядку життя, системи в роботі;
- 11) легко стримуєте пориви;
- 12) не берете близько до серця похвали або засудження;
- 13) незлобливі, поблажливо ставитесь до критики на свою адресу;
- 14) постійні в своїх стосунках та інтересах;
- 15) повільно втягуєтесь у роботу і переключаєтесь з однієї справи на іншу;
- 16) рівні у стосунках з людьми;
- 17) любите охайність і порядок у всьому;
- 18) важко пристосовуєтесь до нових обставин;
- 19) маєте витримку;
- 20) дещо повільні.

IV. Ви:

- 1) сором'язливі;
- 2) губитесь в нових обставинах;
- 3) важко встановлюєте контакт з незнайомими людьми;
- 4) не вірите в свої сили;

- 5) легко переносите самотність;
- 6) під час невдач відчуваєте пригніченість і розгубленість;
- 7) схильні заглиблюватися в себе;
- 8) швидко втомлюєтесь;
- 9) маєте слабке, тихе мовлення, що іноді переходить у шепіт;
- 10) мимоволі пристосовуєтесь до характеру співрозмовника;
- 11) вразливі до сліз;
- 12) ставите високі вимоги до себе та інших;
- 13) надзвичайно сприйнятливі до похвали або засудження;
- 14) схильні до підозри;
- 15) хворобливо чутливі та легко вразливі;
- 16) надмірно образливі;
- 17) замкнуті та відлюдькуваті, не ділитесь ні з ким своїми думками;
- 18) малоактивні, несміливі;
- 19) покірні;
- 20) прагнете викликати співчуття і допомогу оточуючих.

Оброблення отриманих результатів

1. Паспорти відповідають темпераментам:

- I – холеричному
- II – сангвіністичному
- III – флегматичному
- IV – меланхолічному

2. Визначте свій темперамент за формулою:

$$\Phi_T = X \left(\frac{A_x}{A} \cdot 100\% \right) + C \left(\frac{A_c}{A} \cdot 100\% \right) + \Phi \left(\frac{A_\phi}{A} \cdot 100\% \right) + M \left(\frac{A_m}{A} \cdot 100\% \right),$$

де Φ_T – значення темпераменту;

A – загальна кількість плюсів за всіма типами;

A_x – кількість плюсів у паспорті холерика;

A_c – кількість плюсів у паспорті сангвініка;

A_ϕ – кількість плюсів у паспорті флегматика;

A_m – кількість плюсів у паспорті меланхоліка.

Кінцевий вигляд формула може мати, наприклад, такий:

$$\Phi_T = X(35\%) + C(30\%) + \Phi(14\%) + M(21\%).$$

Це означає, що темперамент на 35% є холеричним, 30% – сангвіністичним, на 14% – флегматичним і 21% – меланхолічним.

Інтерпретація результатів

Якщо кількість позитивних відповідей за одним із типів темпераменту – 40% і більше, це означає, що цей тип домінуючий для Вас. Якщо результат складає 30–39%, то риси цього типу виявлені досить виразно, якщо 20–29% – виявлені середньо. За результатом 10–19% можна стверджувати, що риси цього типу темпераменту у Вас незначні.

Недаремно В.О.Сухомлинський стверджував: "Наша робота – це робота серця й нервів, це буквально щоденна й щогодинна витрата величезних душевних сил. Наша праця – повсякчасна зміна ситуацій, що викликають то посилене збудження, то гальмування, тому вміння володіти собою, тримати себе в руках одне з найнеобхідніших умінь, від якого залежать і успіх діяльності педагога, і його здоров'я. Невміння правильно гальмувати

шоденні й щогодинні збудження, невміння володіти ситуаціями — ось що передусім висотує серце, виснажує нервову систему вчителя" [5, с.13]. Безумовно, педагогічна взаємодія вчителя з учнями, їхніми батьками, колегами залежить від властивостей нервової системи. Наведемо приклад: педагоги із сильною нервовою системою витриваліші та менш вразливі, працюють спокійно, без істерик. Розмалювали діти крейдою стілець або засунули його під стіл — не біда, однак вони гірше відчувають учнів на уроці. Вчителі зі слабкою нервовою системою неадекватно реагують на дитячі пустощі. Зрозуміло, що сила нервової системи — вроджений показник, але це не означає, що вчителі не мають працювати над собою. Психологи стверджують, що результатом свідомого самовдосконалення є збільшення сили нервової системи [2].

Визначитися з силою або слабкістю нервової системи означає надати вичерпну характеристику собі та іншим. З огляду на це, пропонуємо *діагностичну методичку "Особливості нервової системи педагога"*, за допомогою якої вчитель початкової школи зможе встановити силу і слабкість нервової системи.

Інструкція

Пропонуємо десять запитань, за якими Вам необхідно оцінити особливості нервової системи. У виборі оцінки треба орієнтуватися на те, як Ви найчастіше поведетеся.

Оцінювання відбувається за п'ятибальною шкалою:

- 5 — властивість яскраво виражена;
- 4 — властивість достатньо виражена;
- 3 — властивість середньо виражена;
- 2 — властивість недостатньо виражена;
- 1 — властивість не виражена.

Після кожного із запитань для швидкості оцінювання пропонується незначна підказка щодо визначення найвищого і найменшого ступенів виразності означеної властивості.

Запитання

1. Чи здатні Ви займатися справою тривалий час без перерви (наприклад, упродовж кількох годин)?

1 бал — щохвилини перериваю роботу, а якщо не можу це зробити, працюю неякісно, припускаюся багатьох помилок.

5 балів — незважаючи на тривалу роботу, не відчуваю втоми.

2. Чи здатні Ви сконцентрувати увагу?

1 бал — не можу зосередитися на виконуваній роботі; сторонні подразники відволікають від роботи.

5 балів — завжди захоплений виконанням дії, нікого не помічаю, крім свого заняття.

3. Чи вмієте Ви долати невдачі?

1 бал — переживаючи невдачі, не можу нічим займатися, важко переживаю, довго не можу зосередитися.

5 балів — при невдачах ще більше збираюся, мобілізуюся, вони мене не збивають, не пригнічують.

4. Чи охоче Ви беретеся за виконання відповідальної роботи?

1 бал — уникаю ситуацій, за яких треба брати ініціативу на себе.

5 балів — люблю "верховодити", брати відповідальність на себе за виконані дії.

5. Чи здатні Ви працювати у несприятливій обстановці?

1 бал — шум, розмови, музика тощо заважають роботі, прагну перебувати в тиші.

5 балів — шум або розмови не заважають виконувати роботу, за будь-яких умов працюю успішно.

6. Якщо Вам щось заважає, чи відмовляєтеся від запланованих справ?

1 бал — навіть незначні перешкоди викликають бажання відмовитися від подальшої роботи, зневіряюся у своїх силах.

5 балів — перешкоди, що зустрічаються, не знижують бажання працювати далі; не втрачаю віри у свої сили та успіх.

7. Чи поведетеся природно у присутності сторонніх?

1 бал — присутність сторонніх бентежить, не люблю, коли на урок хтось приходить.

5 балів — присутність на уроці сторонніх не заважає, сприймається природно.

8. Чи виявляєте нервовість перед важливою подією?

1 бал — так, навіть коли достатньо підготовлений, не люблю виконувати письмові завдання, заздалегідь хвилююся, більше думаю про наслідки можливої невдачі, ніж про їх виконання.

5 балів — не сприймаю тематичні роботи як виняткові події; в цих ситуаціях почувуюся природно, не нервуюсь.

9. Чи охоче беретеся за роботу, що потребує надмірних зусиль?

1 бал — уникаю тривалої та виснажливої роботи, більше люблю виконувати нескладні завдання.

5 балів — люблю роботу, що повністю захоплює, потребує значної витривалості та зусиль.

10. Чи легко переборюєте тимчасові перепади настрою і стабільно поганій настрої?

1 бал — важкі ситуації, події, конфлікти часто вибивають із колії, псують настрої; дуже довго не можу відновити душевну рівновагу.

5 балів — важкі життєві ситуації не виводять з рівноваги, зазвичай швидко оговтуюсь.

Оброблення отриманих результатів

За всіма поданими запитаннями підрахуйте загальну суму.

Якщо загальна сума 10–20 балів — швидше за все у Вас слабка нервова система.

Якщо загальна сума 40–50 балів — у Вас досить сильна нервова система.

Таким чином, визначивши особливості нервової системи, вчитель початкової школи зможе сформувати індивідуальний стиль роботи, визначити професійну траєкторію, подолати складні ситуації, конфлікти, а також пережити несприятливі події, враховувати свої можливості й успішно здійснювати педагогічну взаємодію.

Література

1. Абдульханова-Славская К. А. Личностные типы мышления / К. А. Абдульханова-Славская // Когнитивная психология: материалы финско-сов. симпозиума. — М. : Наука, 1986. — С. 154–173.
2. Гоголин Н. Н. О некоторых психических качествах личности учителя / Н. Н. Гоголин // Вопр. психологии. — 1975. — № 1. — С. 100–111.
3. Семиченко В. А. Психология педагогической деятельности: навч. посіб. / В. А. Семиченко — К. : Вища шк., 2004. — 335 с.
4. Степанов О. М. Педагогическая психология: навч. посіб. / О. М. Степанов. — К. : "Академвидав", 2011. — 416 с.
5. Сухомлинский В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинский. — К. : Рад. шк., 1988. — 670 с.
6. Ратанова Т. А. Психодиагностические методы изучения личности : учеб. пособ. / Т. А. Ратанова, Н. Ф. Шляхта. — 5-е изд. — М. : Флинта : МПСИ, 2008. — С. 170–177.